

Dáholy

kulturális közéleti lap

2003. 8. évf. 8. szám. Ára: 140 Ft

Arcél: Kiss B. Atilla

szabadtéri
kiadás

Az úgynevezett fiatal országoknak kultúrája is rövid történelemre tekinthet vissza, hát még színházi fesztiválja. A 'pán-amerikai' színházi találkozóra (FTA) kétévénként kerül sor: idén tizedik alkalommal adtak egymásnak randevút a társulatok és a Montréalba zárandókló közönség május végén - június elején. Marie-Hélène Falcon, a fesztivál igazgatója köszöntőjében a fesztivál alapeszméjére utalt, hogy a kortárs színházművészet fórumaként képzelet és alkotóerő előtt tárják ki kapujukat, lehetőséget teremtve összehasonlítni a különböző földrészekről érkező társulatokat a kanadai, valamint québeci kortárs színházzal.

Montréal, a fesztiválváros

A Hold elrejtett arca

A húsz év során 27 országból 158 előadást láttak vendégül, amelyeket többszáz ezer néző követhette figyelemmel (mindeztidáig magyar közreműködője nem volt az FTA-nak). A meghívottak névsora lenyűgöző. Napjaink kísérletező rendezői közül a legnagyobbak, mint Peter Brook, Ariane Mnouchkine, Robert Wilson, Tadeusz Kantor vittek előadásokat Montréalba - de részt vettek a québeci színház "nagy ígéretei" is: Robert Lepage, Gilles Maheu, Denis Marleau, Paula de Vasconcelos, Pol Pelletier, Alice Ronfard, Wajdi Mouawad. Az évek során komoly rangot vívott ki magának a három éven át tartó színházi seregszemle - olyannyira, hogy újabban "Új Színek" címmel, vele párhuzamosan, kezdő drámaírók és rendezők bemutatkozására is nyújtanak alkalmat, illetve két évvel ezelőtt külön dalfesztivált rendeztek a kanadai őslakos (indián) szerzők darabjainak. A fesztivál tehát amellett, hogy őrzi hagyományait, vagyis, hogy az egész amerikai kontinens színházi életét a kortársi egyetemes színházi munka - és főként kísérletezés - kontextusában mutassa be, új irányokat is nyit. Ahogyan M-H. Falcon fogalmazza: "nagyon szeretem ezt a mikrokozmoszt, ami arra készlet, hogy a világot más szemmel lássuk. A fesztivál arra való, hogy változtassunk a látószögünkön."

Jómagam az eddig megrendezett tíz fesztiválból ötön vettem részt nagyszínházban, kamaraszínházban, stúdiószínházban - de hokistadionban, bisztróban, parkszínpadon, kiszolgált üzemszarnokban is. Sőt, most szokatlan előadást láthattam volna a régi kikötőben is, ha az erős szél miatt utolsó montreáli estém nem halasztják el a "Kicsivel több fényt" háromfelvonásos születésnap-i tűzijáték előadását, ami az igazgatóról szerint "olyan színház, amelyben együtt van jelen a költészet, a zene, a tűz és a fény". A szabadtéri programok ingyenesek (több tízezer nézőt vonzanak), az átlag jegyár háromezer Ft-nak megfelelő, a kiemelt előadásoké ennek kb. háromszorosa.

Wajdi Mouawad nem sokkal volt harmincon túl, amikor hat évvel ezelőtt FTA egyik felfedezettje lett Littoral (Tengermellék) című darabjával, amiből most filmet forgat. A libanoni származású drámaíró - sok más ún. etnikus íróhoz hasonlóan - nagy mesélőnek tartják. A "bevándorló írók" számára nagyon

fontosak az emlékek, a száműzetés élménye: Mouawad esetében ezeket még kiegészíti a háború, ami szülőföldjét évtizedek óta sújtja. Legújabb darabja, az Incendies (Tüzek), amelyen francia társulattal majd egy éven át dolgozott - ősbemutatója is Európában volt - görög

LEPAGE: A HOLD ELREJTETT ARCA

sorstragédiára emlékezett. A dráma azzal indul, hogy hősnője meghal, végrendeletében ikergyermekeinek egy-egy levelet hagy: lányának rég halottnak hitt apját kell felkutatnia, fiának pedig bátyját, akinek korábban létezéséről sem tudott. Az asszony éveken át egyetlen szót sem ejtett ki, csak dúdogatott olykor. A flash-back jelentékből döbbenetes sors rajzolódik ki: az asszony fiatalon megesejt, lányanyaként családja, környezete megvetette, a fiúcsesemőt elvették tőle - majd jó két évtized múltán egy menekült tábor lakójaként ismét nemi erőszak áldozata lesz, saját fia (a megszálló hadsereg katonája) révén. A hagyományos dramaturgiával dolgozó szerző azt kutatja, hogyan tudja összekötni a történetet az idővel, a térrel, a színész testével és a megvilágítással.

Az argentin Beatriz Catani szintén szerzője és rendezője a montreáli fesztiválon bemutatott darabjának, amelynek címe Ojos de ciervo rumanos (A román

szarvas szemei) szürrealista hatást sejtet, amit az előadás meg is erősít. Apa és lánya elszigetelten él egy kietlen vidéken, egymásra utaltságuk már-már kóros, egyikük sem tud szabadulni a halott anyja emléktől, aki jobb sorsra érdemes énekes-színésznő volt Romániából. Megérkezik a "tékozló fiú" is, anyjuk lemezeivel együtt idézik a múlt képeit. A szerző szándéka szerint Euripidész és Bunnuel örökségét kívánta ötvözni a mágikus realizmus eszközeivel és sokkoló színpadi képek segítségével, hogy érzékeltesse napjaink Argentínájának problémáit, mindenekelőtt a bizonytalanságot, a re-

ménytleniséget. Elkötelezett színházat alkot Beatriz Catani - bár szándékai nem valósultak meg maradéktalanul, hiszen a néző híján volt a sajátos politikai háttér ismeretének, ennél fogva a szimbólumok nem tudtak maradéktalanul érvényesülni. A kultúrák különbözősége erősen hátráltatta a megértést.

Sokkal otthonosabban mozoghatott a montreáli és az európai közönség a torontói Smith-Gilmour Színház világában, ugyanis Csehov egyik elbeszélését dolgozták át (Chekhov Longs... In the Ravine). A cím némi magyarázatot igényel. Ugyanez a társulat pár évvel korábban színpadra állította Csehov öt komikus rövid elbeszélését Chekov Shorts (Csehov rövidke) címmel - a mostani darab egyetlen, hosszabb elbeszélésen alapul, a long szó melléknévként hosszút jelent, igeként azonban vágyakozást, így a választott cím egyrészt a társulat hagyományára, másrészt a cselekmény

egyik fontos mozzanatjára utal. Az In the Ravine jelentése: a szurdokban (1899-ben írta Csehov). A Smith-Gilmour társulat négy évvel ezelőtt színre vitte a Cseresznyés kertet is, ám Dean Gilmour elmondása szerint zavarta őket a szinte kötelező érvényű, merev realista hagyomány, amellyel Csehovhoz közelednek a színházak. Az elbeszélések átíratái mentesek a kötöttségektől, és arra is lehetőséget adnak, hogy a csehovi drámák lecsúszott úri világa helyett az elbeszélések paraszti világát keltsék életre. A csehovi módszer (a jellemeket először kívülről festi le, majd fokozatosan közelít a belső, pszichológiai tulajdonságok felé) tökéletesen egybecseng a Smith-Gilmour-féle fizikai színház eszméjével.

Az ötfős társulat minden tagja több szerepet is formált, hogy életre keljen a XIX. századvégi orosz falu élete, amelynek kulcsszereplője az öreg szatócs, aki nemrég vesztette el feleségét, majd újranősül. Nagyobbik fia a közeli városka rendőre, de pénzhamisításba keveredik, ezért Szibériába száműzik, bugyuta kisebbik fia a faluban marad, felesége nemcsak fölötte uralkodik, hanem lassan a bolt irányítását is átveszi az öregtől, majd kapzsiságból egy véletlen baleset folytán megöli sógor-nője csecsemőjét, hogy a vagyon ne arra szállhasson, végül elúzi a házból nemcsak a másik fiatal asszonyt, hanem az öreget is. A Dean Gilmour szavaival élve hosszú és bonyolult történetet az átoldozás során igyekeztek leegyszerűsíteni, ami rendkívüli módon igénybe vette a színészeket.

A kanadai színházi élet legismertebb alakja a színész-rendező, Robert Lepage, aki nem hogy tökéletesen kétnyelvű (francia, angol), de még öt nyelvet ismer kiválóan - nem csoda tehát, ha jó tíz évvel ezelőtt, amikor A kékszakállú herceg várát rendezte a torontói operában, ragaszkodott ahhoz, hogy magyar nyelven énekeljék Bartókot. A most negyvenes éveiben járó világhírű québeci születésű művész majd két évtizeddel ezelőtt, La trilogie des dragons (Sárkány-trilógia) című hatórás darabjával robbant be a nemzetközi színházi köztudatba: a 2003-as FTA kérésére felújította a québeci színháztörténet e meghatározó darabját. Lepage különösen kedveli a különböző kultúrák közötti szabad átkelést, továbbá az idő-és térbeli utazásokat: készített darabot Leonardo de Vinciről, a földtörténeti múltról, de Jean Cocteau és Miles Davis levelezéséből is, amit a kilencvenes évek közepén a budapesti Petőfi Csarnokban is bemutattak (igaz, már nem Robert Lepage játszotta). Lepage színháza történeteket mesél, mondhatnánk ságakat alkot - gyakran leghefétköznapibb helyszín, illetve emberek szolgálhatnak ehhez kiindulópontként, mint ahogyan a Trilógiában is történik. Egy külvárosi parkoló és a kínai bevándorló parkolóőr képek és történetek sorát indítja el Lepage és társulata, az Ex Machina számára. Meglepő módon a képzelet eme szabad szárnyalásának egy évek óta nem használt

vasúti hangár ad otthont a városi iparnegyed eldugott zugában. Vagyis a néző már az előadás helyszínére érve, akarva-akaratlan kizökken hétköznapi életéből - az eltávolodás tartós lesz, hiszen három szünettel együtt az előadás több mint hatórás.

A fesztivál idején - de most nem annak keretén belül - játszott a Montréal talán legpatinásabb színháza, a Théâtre du Nouveau Monde Robert Lepage két évvel ezelőtt (az FTA-ra) készült darabját, a **La Face cachée de la lune**-t (A Hold elrejtett arca). Az egyszemélyes darabot korábban maga a szerző és rendező, Lepage adta, az idei kőszínházi változatban azonban Yves Jacques alakítja az anyjuk hagyatékát éppen felszámoló két fivért: egyikük az úrhajósok narciszizmusáról írja doktori értekezését, másikuk meteorológus. Lepage, szokásához híven, ebben a darabban is kiválaszt egy témakört, amelyet körbejár, és rendkívül gazdag színpadi nyelven ábrázol - figyelme a Holdban az úrhajózásra irányul, pontosabban a hatvanas évek végén a Hold meghódítására irányuló versenyre, illetve arra, vajon vannak-e rajtunk, földieken kívül értelmes lények a világegyetemben. A színpadon a tudás, a felfedezés örömeinek költészete mellett pontos asztronómiai adatok kis szerepelnek. Az előadás néhány kellekkel (a mosó-szárító automata ajtaja, vasalódeszka, illetve asztronauta-báb) érzékeltetni tudja az úrhajó ablakát, a meteorológiai jelentésben a ciklonokat, később faliorát, vagy éppen a Napot, illetve szobakerékpárt és edzőgépet. Lepage képzelete ismét szabadon szárnyal! Számomra a korábban látott Lepage darabokhoz, illetve rendezésekhez képest (Tű és ópium, A nemzet fővárosa, az előbbiekben említett Trilógia) újdonságnak számított, hogy számos komikus elemet is tartalmaz az előadás, mind gesztusnyelvével, mind verbálisan (pl. anyjuk lakásának felszámolása során a főszereplő ruhafogasával beszorul a liftbe, vagy a gondjaira bízott aranyhal kimúlását úgy közli fivérével, hogy a hal valószínűleg csak "alszik" az akvárium mélyén). Összegzőként azonban talán azt húznám alá, a Lepage-féle színházcsinálás kiválóan alkalmas arra, hogy a színházi jelenlét pótolhatatlanságát bizonyítsuk.

Essék pár szó a hely "szelleméről". Montréal Párizs után a második legnagyobb francia nyelvű metropolisz, valódi kozmopolita nagyváros, amit a sajátos francia akcentust használó többség mellett többszáz ezer angol anyanyelvű és bevándorló is otthonának mond. A majd tíz kilométeres főútcán legalább félucat színház található, az ún. Bohém-negyedben (Blvd. St. Denis és St. Laurent) további színházak, játszóhelyek. Az utóbbi negyedszázad során a város igazi fesztiválközpont lett, nyári jazz-fesztiválja legismertebbek közé tartozik a világon. A színházi fesztivál ugyan valamivel kevesebb nézőt vonz, de erre is érkeznek számos országból - főként természetesen az Egyesült Államokból, hiszen a határ kocsival alig egyóránnyira van - nézők, kritikusok, akiket barátságos, oldott hangulat fogad. A város büszke a fesztiválra, és a kortárs színház ünnepét magáénak érzi.

Kürtösi Katalin

RENATO BRUSON JEVGENYIJ NYESZTERENKO KARINE BABAIAN

Bartók + Mozart Miskolcon

Fesztiválirigység

Két fesztiválváros nem is szemlélheti egymást máshogy, mint irigységgel. Persze ez lehet egészséges, ám lehet sárga is, amely betegséget okoz. A lényeg, hogy mindenképpen összehasonlítsa magát a másikkal. Én is így utazom mindig nyár elején Miskolcra a Bartók + Nemzetközi Operafesztiválra.

Tavaly Puccini, idén Mozart volt a szükséges plusz. A miskolci a szegedi fesztivállal összehasonlítni méltánytalan dolog. Elsősorban azért, mert szegedi fesztivál - tulajdonképpen nincs. Ez nem egy rendezvény, nincs összefogva, nincs is egyetlen ember, cég vagy intézmény, aki vagy amely szervezné. A szegedi nyár több rendezvény füzére, amelyek nemigen egyeztetnek, bár funkciómegosztás nyilvánvalóan van közöttük. A miskolci ezzel szemben egyetlen fesztivál, amely rövid időszakra, most 12 napra koncentrálódik. Anyaga az opera és a komolyzene, nagy többségében két szerző művei. Idén e szűk két hét alatt 7 igazi és 6 koncertszerű operaelőadást, 5 táncestet, 17 koncertet és 2 bábéledést tartottak, és volt egy musical is: *Lévay Szilveszter Mozart!-ja*. És ezek mellett, ha jól számoltam, 40 kísérőrendezvény: utcai zenélések, táncok, kézművesvásár, Sass Sylvia festményeinek kiállítása, videovevitések Marton Éva emlékezetes előadásából, Kortárs Magyar Hegedűkésztők kiállítása. Egy hétig minden nap a színház előcsarnokából jelentkezett a Ki nyer ma? No és minden délelőtt elméleti előadások: Batta András zenetörténész, Kerényi Miklós Gábor rendező, Vashegyi György karmester. Alföldi Róbert színész-rendező a Varázsfuvoláról, Bánffy György színművész pedig a Mandarin keletkezéséről mesélt. A legizgalmasabbat ebben a műfajban Heller Ágnes tartotta Mozart Don Giovannijáról.

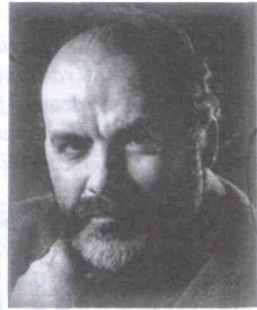
Szóval egy dolog látszik világosan: a szervezők Bartók és Mozart művészetét egy-egy palotának képzelték el, amelynek teremt minden oldalról meg akarták mutatni nekünk. Merthogy a Miskolci Operafesztivál egy rendezvény, amelyet egy cég szervez, nevezetesen a Miskolci Operafesztivál Kht. Ennek vezetése tavaly óta jelentősen átalakult. Hegyi Árpád Jutocsa színikazgató Amerikába ment, Kesselyák Gergely zeneigazgató az Operaházba, csak Müller Péter Sziámi maradt, igaz, már csak főtanácsadó, nem ügyvezető. Ez utóbbi posztját Lovas Károly vette át, az eddig is aktívan segítő Marton Éva pedig művészeti igazgató lett. Miskolc az elmúlt két évben szerette volna magyar Salzburgként láttatni magát. Ez értelemszerűen idén, a Mozart-évben lett volna leginkább jogosult. De a különbségek szembeütőek. Itt például nem jönnek létre saját produkciók, kész előadásokat hoznak el a szervezők. A program itt sokrétebb, szerteágazóbb. No és a művészi színvonalban is jelentős az eltérés. Salzburgban a világ legjobb zenekara, a Bécsi Filharmonikusok muzsikál. Itt minden társulat hozza a saját orkeszterét, vagy az egyébként kitűnő Miskolci Szimfonikusokra hagyatkozik. Énekes sztárok jönnek minden évben, de inkább csak egy-egy produkció ékkövének, sőt még inkább koncertre. A nagy karmesterek és rendezők idáig elkerülték Miskolcot. Persze nem Salzburgot kell mímelni, hanem saját arcot kitalálni a fesztiválnak. Ebben Miskolc nem áll rosszul. A "Bartók + " gondolat izgalmas és működőképes. Tavaly aggódtam, hogy Verdi, Puccini és Mozart után ugyan ki jöhet hasonlóan népszerű. Nos, sokan jöhetnek, csak az alapgondolat fog kissé átalakulni. Ezután talán nem jólismert szerzők népszerű művei sorakoznak egymás mellé, hanem kevésbé ismert komponisták nagyszerű, ám elfeledett darabjai. Például jövöre Csajkovszkij, aztán talán Massenet, Janacek, Dvorak, Muszorgszkij, talán a gyakrabban játszott Bellini, Donizetti és Rossini, de miért ne jöhetne egykor majd Britten, Gluck, Richard vagy *horribile dictu Johann Strauss!* Sőt valamikor maga Wagner?

A másik érvényes eszme: a térség operaházainak fesztiválja. Ez az ötlet azonban meglátásom szerint felemásan valósul meg. Idén a Zágrábi Horvát Nemzeti Színház hozott egy érdekes de eklektikus Idomenéot. A Belgrádi Állami Opera A csodálatos mandarinmal érkezett. A nagy érdeklődéssel várt prágai Figaro házassága unalmas, érdektelen produkció. A rigaiak szupermodern Cosija több szellemi izgalmat hozott, de ez sem nevezhető felfedezésnek. Ez volna a térségi kínálat java? A szervezők maguk választanak, vagy az illető színház ajánl? Vajon az-e a legérdekesebb produkció egy operaházban, amit maga a társulat a legjobbnak tart?

Idén a legtöbb izgalmat egy koncertszerű Don Giovanni adta. A címszerepet a 67 éves Renato Bruson adta töretlen hangon, pompás játékedzéssel. Ez még mindig a világ legszebb baritonhangja. Nagyszerű hangú és játékpárnere volt a szintén világsztár Paolo Gavanelli Leporellóként. A magas színvonalú gárdából kiemlekedett még a 24 éves tenor Blagoj Nacoski, aki egyszerűen hangfenomén. Egy ismeretlen karmester, Nicola Luisotti pompás, összefogott, sőt még előadást dirigált pusztá kézzel, pálca nélkül, s ő játszotta a recitatívóok cembalókíséretét is. Miskolcon egyébként több nemzetközi sztár megfordult idén is. A veterán Nyesztyerenko énekelt Sarastrot, Ildikó Raimondi Paminát, föllépett a román bariton Alexandru Agache és a grúz basszus, Paata Burchuladze. A Szegedi Kortárs Balett itt mutatta be Juronics Tamásnak Mozart Requiemjére készített koreográfiáját, melyet Szegeden még nem láthattunk.

Jövöre Bartók + Csajkovszkij lesz Miskolcon. "A zene várost épít!" - így szól a fesztivál szlogenje. Érdeklődéssel várjuk, merre fejlődik ez a kitűnő fesztivál.

No és a város.

PAOLO GAVANELLI

Márok Tamás